

Politisk kronik

2. halvår 1996

Lars Bille, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Den 11. september åbnedes Socialdemokratiets 125-års jubilæumskongres med ca. 1.200 deltagere, hvoraf de 650 var delegerede. Kongressen vil gå over i historien. Ikke fordi det var en jubilæumskongres. Heller ikke på grund af den politiske debat og de politiske vedtagelser. Det historiske var de organisatoriske ændringer, der blev stadfæstet.

Det nyskabende og karakteristiske ved grundlæggelsen og opbygningen af den socialdemokratiske arbejderbevægelse havde været bestræbelsen på at opbygge et organisatorisk netværk, som kunne omfatte et menneskes hele tilværelse. »Fra vugge til krukke« som det spøgefuldt, men rammende er blevet karakteriseret. Det var lykkedes. Et vitalt led i denne konstruktion var den vedtægtsbundne gensidige repræsentation i de enkelte sideorganisationers ledende organer. Vigtigst af disse var de formelle bånd, der bandt partiet, fagbevægelsen og kooperationen sammen. Flere og flere var dog kommet til den overbevisning, at tiden var løbet fra den model, og siden kongressen i 1992 havde der været en til tider heftig debat blandt socialdemokraterne om strukturen i bevægelsen. Debatten var mundet ud i en indstilling til kongressen om, at disse formelle bånd nu blev kappet (Økonomi og Politik nr. 1, 1996 side 54 ff.). Indstillingen blev fulgt uden videre kamp. I samme moment sløjfedes henstillingen i vedtægterne om, at partiets tillidsfolk skulle

abonnere på den socialdemokratiske presse. En epoke i de politiske partiers udviklingshistorie var afsluttet. Arketyper på det klassiske danske masseparti var blevet forandret.

Partivedtægterne blev også ændret på andre punkter. Det blev bl.a. vedtaget, at valg af partiformand og spidskandidater til EU-, folketings-, kommunal- og amtsrådsvalg fremover skulle ske ved urafstemning blandt medlemmerne, såfremt der ikke var 3/4 flertal for kandidaten i den opstillende forsamling. Desuden blev de ikke besluttende årsmøder (af kritikerne benævnt »klappe-kage-møder«) afskaffet og erstattet af årlige temakongresser med besluttende myndighed. Mest debat var der om afskaffelsen af kønskvoteringen på de lavere niveauer i partihierarkiet. Forslaget blev vedtaget, således at det kun er i partiledelsen og blandt folketingskandidaterne, at begge køn skal være repræsenteret. De organisatoriske ændringer gennemførtes med det erklærede mål at styrke medlemsdemokratiet og tiltrække nye medlemmer. Pressen havde med jævne mellemrum skrevet om medlemsflugten fra partiet og set det som et tegn på partiets aktuelle problemer. Tilbagegangen blev givetvis også brugt i den interne debat i partiet mod den siddende ledelses politiske linie. Som et modtræk offentliggjorde ledelsen på kongressen en ny – og retvisende – medlemsopgørelse baseret alene på kontingentindbetalingerne. Den viste, at medlems-

flugten slet ikke var et nyt fænomen, men at den havde været lige så omfattende under den tidligere ledelse, som den var under den nuværende.

Kongressen skulle vedtage et nyt arbejdsprogram. Der var indkommet godt 1.600 ændringsforslag fra partiforeningerne til det udsendte forslag, hvoraf omkring 500 var vedtaget til indstilling af hovedbestyrelsen. Ledelsens forslag om, at der skulle skabes øget konkurrence mellem sygehusene, og at amternes indbyrdes betaling for patienter, der søgte behandling uden for eget amt, skulle tilpasses de faktiske omkostninger, mødte meget stærk modstand fra amtsfolkene. Med udsigten til måske at lide et nederlag ved en kampafstemning om sygehuspolitikken bøjede ledelsen sig. Et kompromisforslag blev forhandlet på plads, hvori det hed, at betalingsreglerne mellem amterne skulle sikre, at borgernes frie sygehusvalg virkede i praksis og at behandlingskapaciteten udnyttedes fuldt ud. Den tekst kunne både ledelse og amtsfolkene acceptere til senere brug.

EU-politikken gav som sædvanlig anledning til uenighed. Et forslag fra EU-skeptiske partiforeninger indebar nemlig, at de fire danske forbehold til Maastricht-traktaten skulle indarbejdes i arbejdsprogrammet som en integreret del af partiets langsigtede Europa-politik. Heri var ledelsen bestemt ikke enig. Et åbent opgør blev undgået, da Poul Nyrup Rasmussen foreslog og fik tilslutning til afholdelsen af en temakongres om EU i september 1997. Her ville de delegerede få mulighed for at vurdere både regeringskonferencens resultater, og om situationen med de fire forbehold var blevet anderledes, end da partiet oprindeligt tilsluttede sig dem i 1992. Derimod lykkedes det ikke partiledelsen at afværge vedtagelsen af et ændringsforslag fra Sundby-kredsen om, at partiet principielt er modstander af privatisering, ikke

kun på social- og sundhedsområdet, men også med hensyn til den kollektive trafik.

I betragtning af den for partiet noget usædvanlige skarpe offentlige debat om dets organisatoriske omstilling og grundlæggende politiske linie, der havde udspillet sig forud for kongressen, forløb den uden nævneværdige kontroverser. Poul Nyrup Rasmussen kom styrket ud af kongressen. Han havde i sine indlæg på kongressen, især under indtryk af den igangværende rockerkrig mellem Hells Angels og Banditos, skærpet partiets holdning til lov og orden mærkbart, havde fastholdt at børnechecken ikke skulle indtægtsreguleres, havde betonet at pligter og rettigheder fulgtes ad i nævnte rækkefølge, og han havde i det hele optrådt sikkert, udadvendt, ja til tider næsten showmans-agtigt. Hans og den øvrige ledelses greb om partiet blev også demonstreret ved valget af økonom i Kvindeligt Arbejderforbund Lene Jensen som ny næstformand for partiet til afløsning af Birthe Weiss. Hun karakteriserede i sin afskedstale partiformanden som en »bare-kom-an-formand«, der havde sendt konsensus-narkomanerne på afvæning.

Det radikale Venstre afholdt landsmøde samtidig med Socialdemokratiets kongres. Om det var årsagen til, at der på landsmødet ikke fremkom konkrete nye initiativer fra de radikale for ikke at komme til at skabe unødig uro hos regeringspartneren, får stå hen. Partiets leder, økonomiminister Marianne Jelved afstod i hvert fald fra en konkretisering af de reformtanker, som hun med jævne mellemrum havde fremsat om velfærdssamfundets fremtidige indretning, og hvoraf nogle var medtaget i partiets udspil »Velfærd med social profil«. Hun skitserede dog en ny skattemodel med større gennemskuelighed, hvor skatteyderne skulle kunne se hvor pengene vandrede hen, og hvor borgerne skulle kunne sammenligne priser og ydelser mellem kommunerne og amterne til gavn for en sund

kappestrid og en mere åben prioritering. Efterløn, orlov og folkepension forblev stort set urørte emner på mødet. Nogle unge radikale gjorde sig dog til talsmænd for en nedtrapning og omlægning af folkepensionen over en 30 års periode. Den varmeste fortæller herfor, Lars Kaspersen opnåede ikke genvalg til hovedbestyrelsen og en anden af forslagsstillerne, Morten Helveg Petersen, fik det laveste stemmetal, der gav valg. En sådan politik var de godt 600 landsmødedeltagere ikke – endnu(?) – parat til at lade nyde fremme.

Nye politiske signaler fremkom heller ikke fra Venstres landsmøde i Odense den 21.-22. september. Socialdemokratiet var og forblev hovedmodstanderen, regeringen skulle stadig hurtigst muligt fjernes, og en gennemgribende reform af velfærdssamfundet gennemføres. Landsmødet gav fuld tilslutning til partiets samlede udspil til en sådan reform formuleret i »Velfærd og valgfrihed«. Udspillet indeholdt bl.a. et konkret forslag til indførelse af en personlig »medborgerkonto«, der fremover skulle finansiere ydelser som f.eks. børnecheck, orlov og efterløn i stedet for at få disse ydelser betalt over skatten. De, der indskød mere end de trak på kontoen, skulle belønnes, medens de laveste indkomster, der af sociale grunde var nødt til at trække mere på kontoen, end de havde indskudt, ville få underskuddet dækket af staten via skattefinansieringen. Partiets nye finanslovspolitiske linie blev endnu en gang konfirmeret af landsmødet. Uffe Ellemann-Jensen gentog nemlig uimødesagt, at partiet aldrig på forhånd ville garantere regeringen partiets stemmer til gennemførelsen af en uansvarlig finanslov, og han opfordrede de konservative til at vende tilbage til det borgerlige samarbejde. Han fandt, at det var forkert at have borgerlige stemmer, der arbejdede for at holde regeringen ved magten, – en slet skjult ironiseren over det konservative valglogan: borgerlige stemmer der arbejder.

Sammenlignet med året før var Fremskridtspartiets landsmøde den 28.- 29. september langt fredeligere og fordrageligere. Andet var vel også vanskeligt at forestille sig. Partiets mærkesager om skattetryk, bureaukrati, EU og udlændingepolitik blev understreget og fandt fuld opbakning blandt de omkring 540 fremmødte fremskridtsfolk. Igen var det et personspørgsmål, der blev malurten i bægeret. Et forslag om at ophæve Mogens Glistrups eksklusion af partiet blev ikke sat til afstemning af landsmødedirigenterne. De begrundede det med, at det var i strid med Fremskridtspartiets vedtægter at optage ham som medlem, så længe han stadig var registreret som indehaver af Trivselspartiet. Den beslutning vakte nogen, men dog begrænset uro. En udskydelse af et forslag om at udvide hovedbestyrelsen, så alle amterne blev repræsenteret, udløste sammen med andre forhold af proceduremæssig karakter varslingen af en stævning fra nogle af partiets tillidsfolk for at få landsmødets beslutninger kendt ugyldige ved en domstol.

Finanslovsforhandlingerne var og blev efterårets hovedproblem. Den 27. august havde regeringen fremlagt sit forslag for finanslov for 1997. Det konservative Folkeparti og Venstre fremlagde hver deres forslag henholdsvis den 5. og 10. september. De to partier gik ikke samlet til forhandling med regeringen. Den almindelige forventning blandt politiske kommentatorer og vel også på Christiansborg var, at det nok skulle lykkes for regeringen og Det konservative Folkeparti at få forhandlet sig frem til endnu et forlig. Ellers gav de konservatives solooptræden i 1995 (se Økonomi og Politik nr.1 1996 s. 57 ff.) ikke rigtig mening, var en af de almindeligst fremførte vurderinger. Derfor blev den politiske signalgivning på Det konservative Folkepartis landsrådsmøde den 26.- 27. oktober fulgt med stor interesse. På det tidspunkt var forhandlingerne nemlig ved at nærme sig det punkt, hvor en politisk afklaring mellem

de konservative og regeringen var nødvendig. De andre partier var ikke på det tidspunkt for alvor inde i billedet som forligsdeltagere.

De konservatives krav for at indgå forlig var først og fremmest, at der skulle være balance på de samlede offentlige budgetter allerede i 1997, samt at lejeværdien og standardfradraget skulle fjernes over to år eller i hvert fald lempes væsentligt. Disse krav blev fastholdt i partiformand Hans Engells tale til de omkring 2.000 delegerede og gæster på landsrådsmødet. Han fremhævede, at det kunne blive et af de afgørende punkter, som medførte, at der ikke blev indgået en aftale med regeringen. Han pointerede, at de konservativ ikke var Venstres skyggetante, men tilsluttede sig samtidig noget overraskende Uffe Ellemann-Jensens forslag om en »musketer-ed«. Overraskende, fordi han oprindeligt havde modtaget dette forslag meget køligt. Musketederen indebar, at det nu var en konservativ betingelse, at Venstre skulle have en chance for at tilslutte sig et eventuelt forlig, som de konservative måtte have forhandlet på plads med regeringen. Og omvendt. Hermed ville begge partier få indflydelse på den løbende udmøntning af forhandlingsresultatet. Tonen var hermed skærpet over for regeringen, og den blev endnu skarpere, da Hans Engell tilsluttede sig den af tidligere statsminister Poul Schlüter under bragende jubel fremsatte opfordring til at vælte regeringen ved førstkommende lejlighed, hvis ikke de konservative fik endog meget solide indrømmelser.

De afgørende forhandlinger mellem regeringen og de konservative indledtes umiddelbart efter landsrådsmødet. Regeringen fremstod på det tidspunkt lidt forpjusket efter den alvorlige kontrovers, der havde været efter offentliggørelsen af en bog om udenrigsminister Niels Helveg Petersen. I den havde han til forfatterne berettet om et møde, han havde haft den 5. september 1991 med daværende

næstformand i Socialdemokratiet Poul Nyrup Rasmussen. På dette møde havde Niels Helveg Petersen svaret ja på Poul Nyrup Rasmussens spørgsmål, om han skulle tage opgøret med Svend Auken og gå efter formandsposten i partiet. Denne oplysning kastede nyt lys over formandsopgøret i Socialdemokratiet, satte Poul Nyrup Rasmussen i en særdeles pinlig situation over for partifællerne og rippede endnu en gang op i det gamle sår. Niels Helveg Petersen fik, som statsministeren udtrykte det, en skideballe og udenrigsministeren tog på det efterfølgende pressemøde den 29. oktober uforbeholdent irettesættelsen til sig. Noget sådant har trods alt ikke været hverdagskost i dansk politik.

Den 1. november brød forhandlingerne sammen, da den konservative gruppe afviste det forligsudkast, der var fremkommet efter 16 timers forhandlinger. Udkastet indeholdt bl.a. en gradvis sænkning af selskabsskatten fra 34 procent til 26 procent, indførelsen af en realrenteafgift på afkastet af aktiebeholdninger i pensionsordninger, en mindre sænkning af lejeværdien, fjernelse af standardfradraget, en gradvis forhøjelse af bruttoskatten og en sænkning af bundskatten. Den konservative utilfredshed bundede i, at balancen på de samlede offentlige budgetter skulle sikres via skattestigninger og ikke besparelse, at boligejerne samlet set ikke ville få lettelser, og at der i det hele ikke var nok konservativ politik i den samlede skattepakke, selvom sænkningen af selskabsskatten var en fristende lokkedue. Derudover var det vel også betænkeligt, at et forlig ville binde de konservative til reformer, der rakte ind i næste valgperiode og dermed indsnævrede en eventuelt kommende borgerlig regerings råderum.

Et stabilt og solidt flertal bag finansloven for 1997 syntes ude af syne. Regeringen måtte begynde forfra efter i flere måneder, som det senere kom frem, at have ført »hemmelige« forhandlinger med den konservative ledelse.

Regeringen måtte nu søge et flertal gennem sonderinger og forhandlinger med partier både til højre og til venstre i salen. I den proces med at få syet et »kludetæppe« sammen fik forløbet og udgangen på Rushdie-sagen afgørende betydning.

Den af det iranske præstestyre dødsdømte forfatter Salman Rushdie skulle modtage den europæiske litteraturpris, Aristeion-prisen, ved en højtidelighed i København den 14. november. Den 31. oktober om aftenen oplyste den danske regering i en pressemeddelelse, at han ikke ville få indrejsetilladelse til Danmark. Justitsminister Bjørn Westh's grundelse var, at myndighederne ikke kunne garantere hans sikkerhed under besøget, fordi det var annonceret i så god tid i forvejen. Allerede fra morgenstunden den 1. november blev denne beslutning mødt med voldsom forargelse og bestyrtelse ikke blot i Danmark, men nok så meget i udlandet. Aflysningen kunne kun ses som en bøjning sig for præstestyrets trusler. Regeringen ændrede derfor lynhurtigt beslutning og kulturminister Jytte Hilden forsikrede i en telefonsamtale med Rushdie, at han var meget velkommen i Danmark, blot på et andet tidspunkt. Statsministeren lod forstå, at sagen kunne have været håndteret mere elegant og efterlod hermed det indtryk, at ansvaret lå hos justitsministeren.

Kursændringen dæmpede ikke gemytterne. Skaden var sket. Et massivt krav om en grundig undersøgelse af forløbet blev rejst. Desuden tydede oplysninger i pressen på, at Poul Nyrup Rasmussen og enkelte andre ministre var orienteret om sagen inden den famøse pressemeddelelse blev udsendt, og dermed havde et medansvar for dens famøse indhold. Fra en samlet opposition blev regeringen truet med et mistillidsvotum, hvis ikke den kunne give en tilfredsstillende redegørelse for baggrunden for den oprindelige aflysning truffet den 10. oktober i regeringens sikkerhedsudvalg og det senere forløb. Efter et flere timer

langt møde den 3. november i sikkerhedsudvalget påtog statsministeren sig på det efterfølgende pressemøde ansvaret for sagen, afviste at den ville føre til ændringer i ministerlisten, indrømmede at regeringen havde kludret gevaldigt i det, og gav Rushdie en uforbeholden undskyldning. Pressemødet rejste imidlertid ifølge oppositionen flere spørgsmål, end det havde givet svar. Disse spørgsmål krævede oppositionen helt klare svar på på et møde i udenrigspolitisk nævn den 5. november. Mødet løste ikke op for situationen, snarere tværtimod. Presset på regeringen forstærkedes, men det blev efterhånden klarere og klarere, at Socialistisk Folkepartis, Enhedslistens og Jacob Haugaards stilling ville blive afgørende for regeringens overlevelsesmuligheder. De ønskede flere oplysninger før de besluttede sig. For de øvrige oppositionspartier var der ingen tvivl længere: regeringen skulle væk, og nu var lejigheden der.

Partierne uden for regeringen blev enige om at rejse en forespørgselsdebat om sagen. Den skulle finde sted den 14. november. Under en forespørgselsdebat kan der stilles forslag til motiveret dagsorden. Debatten kunne derfor munde ud i vedtagelsen af et mistillidsvotum. For at undgå noget sådant indledte Poul Nyrup Rasmussen et intenst forhandlingsforløb i statsministeriet med SF's formand Holger K. Nielsen og Enhedslistens Søren Søndergaard. Foruden yderligere oplysninger om den sikkerhedsvurdering, der var afgivet af Politiets Efterretningstjeneste, om denne tjenestes hele rolle i sagen, om ministrenes og embedsværkets håndtering af sagen, om der lå handelspolitiske motiver bag den oprindelige aflysning, osv, ønskede de også at ændre den danske politik over for Iran. Sandsynligheden for, at regeringen ville blive væltet, mindskedes jo længere tid, der blev forhandlet. Og midt i dette forløb meddelte regeringen den 8. november, at Rushdie ville komme til Danmark den 13. november, altså dagen før

Folketingets forespørgselsdebat, for at modtage prisen i fuld offentlighed.

Prisoverrækkelsen forløb som planlagt og uden episoder. Det samme gjorde forespørgselsdebatten. Regeringen havde sikret sig mod et mistillidsvotum ved på forhånd med SF og Enhedslisten at have aftalt formuleringen af den næse til regeringen, som Folketinget ville vedtage. Til det sidste havde der været kamp om udformningen. SF og Enhedslisten ville have en formulering, der var stærkere end blot »kritik«, medens statsministeren på det bestemteste modsatte sig »misbilligelse«, ja sågar ifølge presseforlydende havde truet med at gå af, hvis det ord blev anvendt. Ordlyden blev, at »...Folketinget finder, at sagens håndtering...var kritisabel og præget af fejlskøn...og på den baggrund skal Folketinget udtale klar kritik af det samlede forløb...« Dagsordenen blev vedtaget af et enigt folketing. Det samme blev en dagsorden fremsat af SF og Enhedslisten, som bl.a. opfordrede regeringen til »...at fastholde, at menneskerettigheder går forud for eksportinteresser, at føre dialog med grupperinger, der arbejder for demokrati og respekt for menneskerettigheder i Iran.« Således blev to ikke helt uvæsentlige punkter præciseret og ændret i den danske Iran-politik, hvilket næppe var sket under »normale« omstændigheder. Som en direkte konsekvens af hele sagen meddelte Poul Nyrup Rasmussen den 22. november, at statsministeriets departementchef Ulrik Federspiel med øjeblikkelig virkning fratrådte sin stilling for at overgå til udenrigstjenesten. Han erstattedes af landbrugsministeriets departementchef Nils Bernstein.

Da regeringen var tiltrådt i september 1994 havde både SF og Enhedslisten erklæret, at de ikke udgjorde regeringens parlamentariske grundlag. Hvilke partier, det bestod af udover regeringspartierne selv, stod hen i det uvisse. Muligheden for seriøst at afprøve dette grundlag blev ikke brugt ved finanslovsforhand-

lingerne i 1995, da de konservative som bekendt bestemte sig for at slutte forlig med regeringen. Selvom begge venstrefløjspartier fortsat benægtede at være regeringens parlamentarisk grundlag, havde deres faktiske adfærd under Rushdie-sagen i praksis demonstreret, at det var, hvad de var. Sagen havde således bragt lidt mere klarhed over dette centrale spørgsmål. Med de konservatives nej til at indgå et finanslovsforlig med regeringen ville den kommende måneds forhandlinger blive en afgørende prøve på om Rushdie-sagen kun var en enlig svale, eller om den parlamentariske situation vitterlig var blevet væsentligt forandret.

Regeringens forhandlingssituation forekom ret så kompliceret. Venstre var villig til forhandlinger, men prisen var meget høj, og blev den ikke betalt, var partiet parat til at stemme nej ved 3. behandlingen. De konservative havde endnu ikke meldt klart ud vedrørende dette kardinalpunkt, men den seneste udvikling trak i den retning. De to partier aftalte den 7. november at komme med fælles ændringsforslag ved 2. behandlingen i det omfang, hvor delforlig ikke kom i vejen. Et nej fra Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti var givet. SF og Enhedslisten stemte traditionelt imod finansloven. SF havde hidtil i ikke altid helt klare vendinger signaleret en vis parathed til at forhandle med regeringen. Partiet havde oplevet alvorlig uro i egne rækker. Den 12. september havde kommunalpolitikeren Johannes Poulsen forladt SF med den begrundelse, at partiet var ved at kravle op i en hængeskøjle, hvorfra det afviste at indgå forlig og påtage sig ansvar. Han tog sit mandat i Herning byråd med sig over i Det radikale venstre. SF's Europa-parlamentsmedlem John Iversen tilsluttede sig offentligt kritikken. Han havde lidt nederlag på partiets landsmøde i foråret i EU-spørgsmålet. Den 24. september drog han konsekvensen, meldte sig ind i Socialdemokratiet og tog sit mandat med sig. Disse begivenheder havde måske

medvirket til at trække partiet i en mere forhandlingsvenlig retning. Det var i hvert fald det budskab, partiledelsen gav efter et hovedbestyrelsesmøde den 26.- 27. oktober. En samlet finanslovsaftale alene mellem regeringen og SF var imidlertid ikke tilstrækkelig. Der manglede een stemme. Den barokke situation kunne altså opstå – i teorien i hvert fald – at Jacob Haugaards stemme kunne blive afgørende. På det grundlag valgte regeringen den strategi at forhandle både med venstrefløjen og med V og K i et forsøg på at få syet et kludetæppe sammen gennem indgåelsen af delaftaler.

Den 8. november indledte regeringen de afgørende separate forhandlinger med venstrefløjspartierne og med V og K. Enhedslisten fastholdt efter deres møde med regeringen, at partiet fortsat agtede at stemme imod ved 3. behandlingen, medens SF nu tydeligvis stilede mod at indgå en samlet aftale. V og K gik først og fremmest efter delaftaler om sygehuse, politi og retsvæsen. Regeringens interesse samlede sig mere og mere omkring venstrefløjspartierne og den 19. november indgik den en bindende »forståelse« med dem om, at provenuet fra en forhøjelse af brutto-skatten på 0,1 procentpoint blandt andet skulle bruges til grønne jobs, økologisk omstilling og til forbedringer for langtidsledige og bistandsklienter i jobtilbud. Sandsynligheden for, at forhandlingerne endte med et resultat, som gjorde det muligt for SF at stemme ja ved 3. behandlingen, var stigende. Dermed ville Enhedslistens stemmer blive afgørende.

Helt uventet kom den politiske debat blandt de 185 delegerede på partiets årsmøde den 23.-24. november i Rødovre således til at handle om regeringens fald eller forbliven. Indlæggene på årsmødet pegede i retning af, at partiet ville forholde sig relativt pragmatisk og ikke dogmatisk til situationen. Selvfølgelig ville man have sig betalt, men var på den anden side også godt klar over at kortene

trods alt ikke skulle overspilles. Årsmødet tilsluttede sig i en udtalelse om finansloven folketingsgruppens linie om, at partiet kunne undlade at stemme ved 3. behandlingen, såfremt dets krav blev imødekommet i tilstrækkeligt omfang. Den endelige vurdering af, hvorledes folketingsgruppen skulle forholde sig, blev overladt til partiets 21 mand store bestyrelse, som ifølge partilovene havde kompetencen til at træffe den endelige afgørelse i spørgsmål af den karakter. Blandt partiets krav var forbedrede forhold for de unge, der var kommet ned på halve dagpenge og en ændring af den nye regel, som fra 1. januar betød, at man skulle have 52 ugers arbejde for at få dagpenge mod de gældende 26 uger. Disse regler var aftalt med de konservative som et led i sidste års finanslov og var derfor vanskelige for ikke at sige umulige for regeringen at ændre uden at blive beskyldt for aftalebrud. Men Enhedslisten kunne formentlig stilles tilfreds, såfremt der indførtes ordninger, der afbødede virkningerne af de nye regler. Desuden indgik afskaffelse af ventelister til hospitaler og daginstitutioner, mere økologisk omstilling, flere grønne job, bedre offentlig transport, færre motorveje, ingen beskæring af medicintilskuddet, af bistanden til de unge eller af sygedagpenge blandt kravene til regeringen. Finansieringen skulle ske ved, at de bedrestillede betalte mere.

Med disse meldinger gik forhandlingerne ind i den afgørende fase. En delaftale med K og V om sygehusene kunne ikke indgås, da regeringen som betingelse herfor forlangte, at de to partier på forhånd lovede at stemme ja til finansloven, hvilket de selvfølgelig ikke ville. Regeringens afhængighed af venstrefløjen skulle markeres klart og tydeligt. Den 27. november var forhandlingerne mellem regeringen og SF nået så langt, at en stemmeaftale kunne forelægges SF's folketingsgruppe og hovedbestyrelse. Den indeholdt foruden det allerede omtalte bl.a. også flere uddannel-

sespladser på de videregående uddannelser, en række initiativer til fordel for de ledige og for de unge. Begge organer tilsluttede sig stemmeaftalen. På det grundlag anbefalede Enhedslistens Frank Aaen, at partiets bestyrelse godkendte, at folketingsgruppen undlod at stemme ved 3. behandlingen. Den indstilling blev tiltrådt den 1. december med 17 stemmer for, 3 imod og 1 der undlod. Regeringen havde fået aftalerne på plads. Et flertal for finansloven for 1997 var sikret. Derfor stemte alle partier for ved den endelige afstemning undtagen Enhedslisten, som undlod at stemme og Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti, som stemte imod.

For første gang siden 1981 stemte SF for en finanslov. Partiledelsen tillagde stemmeaftalen stor politisk betydning. Regeringens samarbejdslinie med de borgerlige partier var blevet brudt. Den linie, som V og K nu fulgte, betød ifølge SF's vurdering, at regeringen på en række væsentlige politikområder også fremover måtte henvende sig til venstrefløjen for at finde flertallet. Det borgerlige Danmark var trængt tilbage. Ifølge ledelsen var stemmeaftalen også et vigtigt vidnesbyrd om, at det var muligt at føre såkaldt ansvarlig økonomisk politik sammen med venstrefløjen, idet målet om at have balance på de offentlige finanser efter dens opfattelse var indeholdt i aftalen. Regeringspartierne var tilfredse med, at et resultat var nået, men de pointerede kraftigt, især CD, at der ikke var indgået et egentligt finanslovsforlig med en dertilhørende musefældeklause om, at SF og Enhedslisten skulle inddrages i alle spørgsmål om den fremtidige økonomiske politik. Der var indgået delaftaler, ikke videregående samarbejdsaftaler.

Rushdie-sagen og finanslovsforhandlingerne kunne imidlertid ikke udlægges på anden måde, end at regeringens parlamentariske grundlag var blevet ændret. De konservatives nej til en aftale med regeringen, V og K's på

et nyt grundlag genetablerede samarbejde, deres erklærede fælles mål om at vælte regeringen hurtigst muligt, og venstrefløjens i praksis demonstrerede pragmatiske indstilling til forligsarbejdet – afgrunden mellem os og regeringen er stor, men den er endnu større mellem os og en borgerlig regering – skulle være dokumentation nok. Det var det i hvert fald for CD, som netop var gået ind i regeringen med det erklærede mål at holde yderfløjene væk fra indflydelse på dansk politik. Det var ikke lykkedes.

CD tog konsekvensen af udviklingen. Den 20. december meddelte CD's partiformand Mimi Jakobsen, at folketingsgruppen havde besluttet at udtræde af regeringen. Hun erklærede, at CD fortsat ville stå ved de aftaler og forlig, som partiet havde indgået som regeringsparti, og at partiet frem til næste valg fortsat ville være en del af regeringens parlamentariske grundlag. Efter kontakt til SF's formand Holger K. Nielsen og Enhedslistens Frank Aaen konstaterede statsministeren, at han havde det samme antal mandater bag sig nu som før. Han havde altså ikke noget flertal imod sig og anså iøvrigt den parlamentariske situation for at være uændret, set fra regeringens side. En ny regering af Socialdemokratiet og Det radikale Venstre ville derfor blive dannet i løbet af kort tid. Han afviste at udskrive valg.

Situationen var usædvanlig. Det var ikke hændt før, at et parti forlod en koalitionsregering, uden at det skete som en direkte konsekvens af et nyvalg til Folketinget. Den ene gang, hvor en koalitionsregering havde opløst sig selv før et valg, var da SV-regeringen trådte tilbage i 1979. Dengang blev der udskrevet valg. Det var således også første gang, at et partis ønske om at udtræde af en regering ikke udløste et valg. Endnu en gang havde mindretalsparlamentarismen lagt grundstenen til en ny parlamentarisk praksis. Og endnu en gang blev en regering dannet

uden forudgående dronningerunde. Konstateringen af, at der ikke var et flertal imod, at Poul Nyrup Rasmussen dannede en ny regering, var sket, uden at alle partierne officielt, forpligtende og offentligt havde haft mulighed for eller være tvunget til at tilkendegive deres præferencer. Endnu en mindretalsregering kunne påbegynde en usikker tilværelse, uden at den på forhånd i forbindelse med regeringsdannelsen havde sikret sig forpligtende tilsagn om, hvilke partier der udgjorde dens parlamentariske basis. Det måtte dag-til-dag politikken efterhånden vise.

Med den ændrede praksis i forbindelse med finanslovsafstemningerne – at de »ansvarlige« partier ikke på forhånd ville garantere at stemme for finansloven ved 3. behandlingen – tegnede hvert års afstemning fremover til at blive en tillidsafstemning. Så længe vælgerne sammensatte Folketinget således, at yderfløjene havde betydning for flertalsdannelsen, var der stor sandsynlighed for, at der ville opstå en regeringskrise i hvert fald mindst een gang om året. At få afklaret regeringens parlamentariske grundlag en gang for alle ved regeringsdannelsen, med andre ord at gå fra negativ til positiv parlamentarisme, blev tilsyneladende ikke anset for at være hverken politisk ønskeligt, muligt eller opportunt.

Den nye regering Nyrup Rasmussen III tiltrådte den 30. december og bestod af 18 ministre foruden statsministeren selv, een mindre end i Nyrup Rasmussen II. Ministerlisten bar præg af genbrug, som statsministeren selv udtrykte det. Kun een ny minister blev udnævnt, den radikale Ebbe Lundgaard. Han afløste Jytte Hilden som kulturminister. Hun overtog forskningsministeriet efter Frank Jensen, som blev forfremmet til justitsminister i stedet for Bjørn Westh. Han rykkede ind i trafikministeriet til erstatning for Jan Trøjborg, som blev erhvervsminister. Sundhedsministeriet blev delt mellem det nyoprettede fødevareministerium (tidligere land-

brugs- og fiskeriministeriet) med Henrik Dam Kristensen i spidsen og indenrigsminister Birthe Weiss. Til gengæld afgav hun kirkeministeriet til undervisningsminister Ole Vig Jensen. Enkelte andre omrokeringer i resort-områderne blev foretaget. Medens den borgerlige oppositions begejstring for CD's udtræden var højlydt, var den, som det sig hør og bør, totalt fraværende over den nye regering. Dens gang gennem 1997 ville bestemt ikke blive let.

Udover ovenstående begivenheder af direkte betydning for den overordnede parlamentariske udvikling, var der selvfølgelig andre sager, der påkaldte sig politisk opmærksomhed. En af de betydningsfuldeste var den dom Højesteret afsagde den 12. august. 11 borgere havde anlagt sag mod statsminister Poul Nyrup Rasmussen, fordi de mente, tiltrædelsen af Maastricht-traktaten stred imod Grundloven, idet Danmark ved den lejlighed efter sagsøgernes opfattelse afgav mere suverænitet, end Grundloven hjemler mulighed for. Ifølge paragraf 20 kan suverænitetsafgivelse kun finde sted i »...nærmere bestemt omfang...« Østre Landsret havde tidligere afvist at tage stilling til sagen med den begrundelse, at de 11 borgere ikke var personligt berørt. Det var denne kendelse Højesteret omstødte med den begrundelse, at på grund af Maastricht-traktatens generelle og indgribende betydning havde de 11 borgere en væsentlig interesse i at få deres påstande afprøvet ved domstolene. Kendelsen var af stor principiel betydning, da den signalerede en ændring af Højesterets hidtil meget tilbageholdende rolle med hensyn til at kontrollere, om lovgivningen holdt sig inden for Grundlovens rammer. Politik var ikke længere alene et spørgsmål om at samle et flertal, men også et spørgsmål om at lovgiverne holdt sig inden for Grundlovens rammer. Udenrigsminister Niels Helveg Petersen udtalte den 13. august, at en folkeafstemning om den næste EU-traktat nu måtte afvente en afgørelse i den verserende

sag. Den 14. august fastslog statsministeren imidlertid, at regeringens EU-køreplan i forbindelse med regeringskonferencen ikke ville blive ændret som følge af højesteretsdommen. Dette problemkompleks – EU, regeringskonference, de danske forbehold, folkeafstemning – indgik fortsat som en fast ingrediens i den politiske debat.

2. halvår af 1996 var også efteråret, hvor bekæmpelsen af vold rykkede op på den politiske dagsorden. Socialdemokratiet havde på kongressen skærpet holdningen til lov og orden. Venstre og de konservative var allerede parate til stramninger af bl.a. straffeloven. Udover enkelte særdeles grove voldstilfælde, var denne udvikling især sat i gang af den regulære krig, der udkæmpedes mellem de to rivaliserende rockergrupper Hells Angels og Banditos. Attentater, bilbomber og skudepisoder indgik i krigen. Særlig spektakulært var et raketangreb på Hells Angels hovedkvarter i Titangade i København. Naboer til rockerborgerne følte sig med rette bange for at blive ofre i kamphandlingerne. For at beskytte dem, og som et led i den almindelige bekæmpelse af rockerne, vedtog Folketinget den 10. oktober »Rockerloven«, som forbød disse rockerborgerne. Den store nordiske Rockerkrig fortsatte imidlertid uanfægtet på andre slagmarker.

Endelig skal det nævnes, at Demokratisk Fornyelse den 6. december afleverede det nødvendige antal vælgererklæringer til indenrigsministeriet for at blive opstillingsberettiget til næste folketingsvalg med partibogstavet U. Demokratisk Fornyelse var ikke et parti i traditionel forstand, men et åbent valgforbund af unionsmodstandere omfattende bl.a. Folkesocialister mod EU, De Grønne, Nyt Midterparti og Folkestyrelisten. Valgforbundet mente, at det dækkede hele spektret af politiske holdninger, og at det repræsenterede den halvdel af befolkningen, som havde stemt nej ved de to folkeafstemninger om EU. Det eneste, der bandt Demokratisk Fornyelse sammen, var nemlig modstanden mod EU-unionen. I alle andre spørgsmål var eventuelt indvalgte folketingsmedlemmer fuldstændig frit stillede. Demokratisk Fornyelse forsøgte altså med denne konstruktion det, som både Junibevægelsen og Folkebevægelsen mod EF-unionen bevidst havde afstået fra netop på grund af risikoen for at blive splittede, når der skulle tages stilling til andre spørgsmål end EU.

Manuskriptet afsluttet den 6.3.1997.